

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

N 7(3)
7.04.17. Д/р
74475

Дипломна робота

ступінь вищої освіти магістра (СД)

на тему: **“Цивільно-правове регулювання електронної торгівлі в Україні та Німеччині (порівняльно-правовий аналіз)”**

“The civil law regulation of the electronic trading in Ukraine and Germany (the comparative and legal analysis)”

Виконала студентка заочної форми навчання, спеціальність 8.03040101 “Правознавство”, Літвак Наталя Борисівна

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Канзафарова І.С.

Рецензент: кандидат юридичних наук, професор Токарчук Л.М.

Рекомендовано до захисту на

засіданні кафедри “12” 05 2017 р.,

протокол № 10

Завідувач кафедри

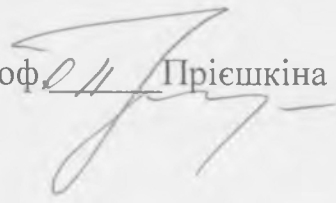
д.ю.н., проф. Канзафарова І.С.

Захищено на засіданні ЕК № 2

“23” 05 2017 р., протокол № 43

Оцінка відмінно А 19

Голова ЕК

д.ю.н., проф. Прієшкіна О.В.

Одеса – 2017

791093

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Загальні засади правового регулювання суспільних відносин у сфері електронної торгівлі в Україні та Німеччині.....	5
1.1. Поняття електронної торгівлі за законодавством України та Німеччини.....	5
1.2. Основні джерела правового регулювання електронної торгівлі в Україні та Німеччині.....	16
Розділ 2. Електронні правочини у сфері електронної торгівлі та особливості їх вчинення в Україні та Німеччині.....	20
2.1. Поняття та види електронних правочинів.....	20
2.2. Особливості вчинення електронних правочинів у сфері електронної торгівлі в Україні та Німеччині.....	45
Розділ 3. Розвиток електронної торгівлі в Україні та Німеччині в контексті міжнародної електронної комерції.....	77
3.1. Тенденції розвитку міжнародної електронної комерції.....	77
3.2. Перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні та Німеччині.....	80
Висновки.....	101
Список використаних джерел.....	105

ВСТУП

Зростаюче використання електронної торгівлі радикально трансформувало міжнародну торгову практику, замінюючи традиційну торгівлю альтернативними електронними системами. Разом з тим, в Україні електронна торгівля – на відміну від розвинених країн – тільки переходить від початкового до розвиненого етапу, що вимагає поглибленого вивчення зарубіжного досвіду в даній сфері для стимулювання її розвитку.

З цієї точки зору, досвід правового регулювання електронної торгівлі у Німеччині є не лише цікавим, а й корисним. Тим більше, що Німеччина є членом Європейського Союзу, а Україна прагне набути такого членства.

На даний час у нашій країні існує небагато наукових публікацій щодо правового регулювання в Україні вчинення електронних правочинів в цілому і електронних правочинів у сфері електронної торгівлі (комерції) зокрема, а серед наукових досліджень монографічного рівня можна назвати, наприклад, кандидатську дисертацію Н.Є. Блажівської "Електронні правочини у цивільному праві України" (Київ, 2013 р.).

При цьому варто зазначити, що вітчизняні науковці як методологічне підґрунтя своїх досліджень використовують наукові праці М. М. Агаркова, В. А. Белова, Т. В. Боднар, С. М. Братуся, В. П. Грибанова, О. В. Дзери, О. С. Іоффе, В. В. Луця, Р. А. Майданика, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, Є. О. Суханова та інших. Крім того, вони звертаються до наукових праць вчених із західних зарубіжних країн, де проблеми електронних правочинів і електронної торгівлі (комерції) досліджувались глибше.

Метою дипломного дослідження є визначення особливостей цивільно-правового регулювання електронної торгівлі в Україні та Німеччині, задля виявлення доцільності та можливості реципування окремих правових ідей і законодавчих положень, що регулюють відповідні суспільні відносини.

Об'єктом дипломного дослідження є суспільні відносини, що виникають у разі придбання (продажу) товарів (послуг) через інтернет.

Предметом дипломного дослідження є особливості цивільно-правового регулювання електронної торгівлі в Україні та Німеччині.

Основним науковим методом дослідження є порівняльно-правовий.

На підставі аналізу здійснення електронної торгівлі в Україні та Німеччині автор дійшов висновку, що в Україні зазначена торгівля перебуває лише на стадії становлення. У Німеччині Інтернет-бізнес активно розвивається, з'являються все нові, часом несподівані, сфери його застосування.

Проте на сьогодні можна говорити про кілька великих ніш інтернет-бізнесу, що остаточно сформувалися. В першу чергу серед систем інтернет-бізнесу прийнято виділяти системи «business to business» (B2B) і «business to consumers». Системи «business to business» відповідають за взаємодію компаній між собою, «business to consumers» – за взаємодію компаній зі своїми клієнтами. Крім того, окремою сферою є електронний маркетинг (e-marketing), а також системи обслуговування і підтримки клієнтів. Причому сьогодні електронний маркетинг має на увазі як просту рекламу товарів і послуг в WWW-просторі, так і збір даних (знову ж таки через Інтернет) з метою точного позиціонування продуктів на ринку, а також створення ефективного зворотного зв'язку із споживачами.

Система електронної комерції, поєднуючи в собі можливість як дистанційної оплати, так і дистанційної купівлі, набуває останнім часом все більшого поширення, особливо з розвитком Інтернету. В Україні близько 14% населення користуються послугами інтернет-торгівлі. Тоді як у Німеччині частка інтернет-покупців сягає 80%.

ВИСНОВКИ

В ході дипломного дослідження автор дійшов таких висновків:

1) В Україні спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює відносини з електронної комерції, є Закон України "Про електронну комерцію" від 3.09.2015 року № 675-VIII. У ньому зазначається, що законодавство України у сфері електронної комерції ґрунтується на Конституції України і складається із Цивільного і Господарського кодексів України, законів України "Про захист прав споживачів", "Про рекламу", "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", "Про телекомунікації", "Про електронний цифровий підпис", "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про захист персональних даних", міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них.

У Німеччині норми про електронну комерцію містяться не лише у Цивільному кодексі, але й в інших законодавчих актах, зокрема у Законі про технічні засоби комунікації, Законі про боротьбу з недобросовісною конкуренцією та ін. Вони базуються значною мірою на нормах європейського права.

Зокрема, це Директива 97/7/ЄС від 20 травня 1997 р. про захист прав споживачів відносно договорів, що укладаються дистанційним шляхом, і Директива 2002/65/ЄС від 23 вересня 2002 року про дистанційні фінансові послуги для споживачів.

13 червня 2014 року набули чинності нові правила електронної комерції, що реалізують Директиву 2011/83/ЄС, яка є обов'язковою для всіх держав – членів ЄС. Зокрема, зазначена Директива вводить нові спеціальні

правила для цифрового контенту, встановлює можливість для споживача відмінити договір і по телефону та ін.

2) В Законі України "Про електронну комерцію" закріплені два основних поняття: "електронна комерція" та "електронна торгівля".

Згідно зі ст. 3 Закону України "Про електронну комерцію":

електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру;

електронна торгівля – це господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

У Німеччині обидва із зазначених термінів теж вживаються, але у національних нормативно-правових актах, як і в правових актах ЄС, щодо регулювання відносин між продавцем і покупцем переважно використовується термін "електронна комерція".

3) Протягом останніх років майже всі нові положення в сфері електронної комерції як на рівні ЄС, так і, відповідно, в національному праві Німеччини, приймалися на користь споживача. На даний час простежується певна зміна такої тенденції, що проявляється, наприклад, в обмеженні права відміни договору, у покладенні на покупця обов'язку з оплати пересилки товару у разі безпідставної відміни договору.

4) Істотною особливістю правового регулювання електронної комерції у Німеччині є те, що конкуренти суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює електронну комерцію, мають право переслідувати порушення правил електронної комерції, що вчиняє зазначений суб'єкт. Зокрема

конкуренти мають право вимагати надання інформації про порушення, право на відшкодування збитків, право вимагати припинити дії, що призводять до порушення правил електронної комерції. Встановлення у Німеччині такої можливості спрямовано, насамперед, на забезпечення прав та інтересів учасників ринку та, в цілому – електронної торгівлі.

5) У Німеччині Інтернет-бізнес активно розвивається, з'являються все нові, часом несподівані, сфери його застосування. Проте на сьогодні можна говорити про кілька великих ніш інтернет-бізнесу, що остаточно сформувалися. В першу чергу серед систем інтернет-бізнесу прийнято виділяти системи «business to business» (B2B) і «business to consumers». Системи «business to business» відповідають за взаємодію компаній між собою, «business to consumers» – за взаємодію компаній зі своїми клієнтами. Крім того, окремою сферою є електронний маркетинг (e-marketing), а також системи обслуговування і підтримки клієнтів. Причому сьогодні електронний маркетинг має на увазі як просту рекламу товарів і послуг в WWW-просторі, так і збір даних (знову ж таки через Інтернет) з метою точного позиціонування продуктів на ринку, а також створення ефективного зворотного зв'язку із споживачами.

У матеріалах Європейської Комісії з проекту ESPRIT розглядаються такі моделі електронного бізнесу: електронний магазин, електронний каталог-довідник, електронний аукціон, електронний торговий центр, віртуальне співтовариство, віртуальний центр розробки, інформаційний брокер, провайдер бізнес-операцій, інтегратор бізнес-операцій.

б) Якщо оцінювати онлайн торгівлі, то найбільша частка продажів у світі, яка припадає на онлайн, спостерігається в секторах медіа, спортивних товарів (близько 33%), електроніки (близько 24%), меблів (близько 15%). Дещо рідше в мережі купують одяг, засоби особистого догляду, їжу і напої. У довгостроковій перспективі за всіма категоріями роздробу Business Insider прогнозує неминуче збільшення частки онлайн-продажів. Що стосується

України, то тут електронна комерція знаходиться на етапі становлення, тому, як вважають експерти, учасникам варто використовувати можливості для розвитку, особливо з урахуванням все більшої зацікавленості споживачів в онлайн-купівлях.

7) Система електронної комерції, поєднуючи в собі можливість як дистанційної оплати, так і дистанційної купівлі, набуває останнім часом все більшого поширення, особливо з розвитком Інтернету. В Україні близько 14% населення користуються послугами інтернет-торгівлі. Тоді як у Німеччині частка інтернет-покупців сягає 80%.

8) В Україні, як засвідчує практика, споживач, придбаваючи товар через інтернет-магазин, в багатьох випадках не може реалізувати свої права у зв'язку з неможливістю встановити особу продавця та його місцезнаходження. Іншої інформації, окрім адреси електронної пошти та номеру телефону на сайті інтернет-магазину не зазначається, що фактично робить споживача безправним при придбанні товару. Також необхідно зазначити, що у випадку купівлі товару через Інтернет споживач не має можливості безпосередньо ознайомитися з товаром, а орієнтується тільки на його зображення, текстовий або словесний опис.

9) Близько половини скарг громадян, які надходять до Держпродспоживслужби України, стосуються інтернет-торгівлі: якості товарів і послуг, неможливості повернення неякісної продукції і гарантійного обслуговування. За 2016 рік, через прогалини в законодавстві та відсутність правильних розрахункових документів, Держпродспоживслужба задовільнила лише 1% звернень громадян з приводу порушення законодавства про захист прав споживачів при купівлі товарів і послуг в інтернет-магазинах. Проблемою для споживачів є й те, що багато продавців, які реалізують свої товари за допомогою електронної комерції, не надають потрібної інформації на своїх сайтах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Н.Г. Право и законность в период развитого строительства коммунизма. – М.: Госюриздат, 1961. – С.157-158.
2. Апопій І.В. Цивільно-правові аспекти договорів купівлі-продажу в оптовій торгівлі. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2004 – С. 9.
3. Барабаш И. Правила электронной коммерции в Германии // Германо-Российская ассоциация юристов. Сборник статей о праве Германии. – 2015. – № 1. – С. 184-193 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.drjv.org
4. Бахин С.В. Субправо (международные своды унифицированного контрактного права) [Текст] / С.В. Бахин. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 311 с.
5. Бекленищева И.В. Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные тенденции [Текст] / И.В. Бекленищева. – М. : Статут, 2006. – 204 с.
6. Бекленищева И.В. Понятие договора: основные подходы в современном правоведении [Текст] / И.В. Бекленищева // Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 2. – М.: Статут; Екатеринбург: Институт частного права, 2002. – С. 298-308.
7. Беяневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) [Текст] / О.А. Беяневич : Монографія. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
8. Беяневич О.А. Господарський договір та способи його укладання. – К.: Наукова думка, 2002. – С.109-110.
9. Бервено С.М. Проблеми договірного права України [Текст] : дис. на здоб. наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і

- цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С.М. Бервено. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2006. – 440 с.
10. Блажівська Н. Є. Електронний правочин у страхових відносинах [Текст] / Н. Є. Блажівська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2013. — № 2. — С. 58–63.
11. Блажівська Н. Є. Електронний правочин: поняття та класифікація [Текст] / Н. Є. Блажівська // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 11 (87). — С. 32–36.
12. Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 10-11.
13. Боднар Т.В. Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань: цивільно-правовий аспект [Текст] : дис. на здоб. наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.В. Боднар – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. – 444 с.
14. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения [Текст] / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 1998. – 682 с.
15. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – М.: Статут, 2001. – С.193.
16. Бушев А.Ю., Макарова О.А., Попондопуло В.Ф. Коммерческое право зарубежных стран [Текст]: учебное пособие / Под общ. ред. В.Ф. Попондопуло / А.Ю. Бушев, О.А. Макарова, В.Ф. Попондопуло. – СПб. : Питер, 2003. – 288 с.
17. Вилкова Н.Г. Договорное право в международном обороте [Текст] / Н.Г. Вилкова. – М. : Статут, 2002. – 511 с.
18. Возний М.І. Міжнародна електронна торгівля. проблеми та перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / М.І.Возний //

- Збірник наукових праць. Економічні науки. – 2011. – № 7. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpen/2011_7/22MET.pdf
19. Гавзе Ф.И. Социалистический гражданско-правовой договор. – М.: Госюриздат, 1972. – С.86.
  20. Гармідер Л.Д., Орлова А.В. Особливості розвитку вітчизняної електронної комерції // Європейський вектор економічного розвитку. – 2015. – № 1 (18). – С. 58-65.
  21. Гражданское право Украины: Учебник. В 2-х частях. Часть 1 / А.А. Пушкин, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка и др. / Под ред. А.А.Пушкина, В.М.Самойленко. – Х.: Ун-т внутр. дел; Основа, 1996. – С. 365.
  22. Гражданское уложение Германии = Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz: Ввод. Закон к Гражд. уложению; Пер. с нем.; Науч. редакторы – А.Л. Маковский [и др.]. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.
  23. Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран: Сборник норм. актов. – М., 1986. – С. 45-46.
  24. Единообразный торговый кодекс США: Пер. с англ. / Серия: Совр. заруб. и межд. част. право. – М.: Межд. центр фин.-экон. развития, 1996. – С. 62.
  25. Жалинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право [Текст] / А. Жалинский, А. Рерихт. – М.: Спарк, 2001. – 767 с.
  26. Желіховський В. М. Правові засади електронної комерції в Україні [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В'ячеслав Михайлович Желіховський. – К., 2007. – 204 с.
  27. Желіховський В. Електронна комерція як стимулятор розвитку правовідносин в мережі Інтернет [Текст] / В. Желіховський // Правова інформатика. – 2006. – № 4 (12). – С. 68–73.

28. Закон України від 10 квітня 1992 р. “Про оренду державного та комунального майна” № 2269-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416 (В редакції Закону України від 14 березня 1995 р. № 98/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 15. – Ст. 99).
29. Закон України від 23 лютого 2006 р. “Про цінні папери і фондовий ринок” № 3480-ІV // Комп’ютерна система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА: - Закон.
30. Закупень Т. В. Информация и ее правовое регулирование [Текст] / Т. В. Закупень, С. Ю. Соболев // Журнал российского права. – 2004. – № 1. – С. 33–36.
31. Иоффе О.С. Обязательственное право [Текст] / О.С. Иоффе. – М.: Юрид. лит., 1975. – 880 с.
32. Казанцев М. Ф. Гражданско-правовое договорное регулирование: Исходные положения концепции / М. Ф. Казанцев // Правоведение. – 2003. – № 2 (247). – С. 90-102.
33. Канзафарова И.С. Гражданское и торговое право зарубежных стран. Отдельные институты. – Харьков: Одиссей, 2003. – 352 с.
34. Клейн Н.И. Заключение договора // Гражданское право России. Общая часть. – М.: Юристъ, 2001. – С. 750.
35. Климович Л. Электронная коммерция в интернационализации предпринимательской деятельности // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2003. – № 1. – С. 12–16.
36. Кобелев О.А. Электронная коммерция [Текст] : [учебное пособие] / [под ред. С. В. Пирогова] — 3-е изд. — М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. — 684 с.
37. Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте [Текст] / А.С. Комаров. – М. : Юрид. лит., 1991. – 208 с.

38. Коммерческое право зарубежных стран: Учебник / Под ред. В.Ф. Попондопуло. – СПб: Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, изд-во юрид. ф-та С.-Петербур. гос. ун-та, 2005. – С. 295-296.
39. Лисюкова Е.А. Пределы свободы договора в Гражданском кодексе Российской Федерации и Принципах международных коммерческих договоров // Актуальные проблемы гражданского права. Вып.4. – М.: Норма, 2002. – С. 297.
40. Мейер Д.И. Русское гражданское право. – М.: Статут, 2000. – С.511.
41. Меджибовська Н.С. Електронна комерція [Текст] : [навч. посібник] / Н.С. Меджибовська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с.
42. Мілаш В. Принцип свободи підприємницького комерційного договору // Право України. – 2005. – № 2. – С. 36.
43. Мілаш В. Про сутнісні елементи юридичної конструкції «договір» [Текст] / В. Мілаш // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4(47). – С. 146-156.
44. Міщенко В.І. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг [Текст]: [практ. посіб.] / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, Г.В. Юрчук. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 278 с.
45. Мосейчук Р. Особливості відшкодування збитків при порушенні умов договору постачання // Право України. – 2005. – № 5. – С. 53.
46. Муращенко Н. Аутсорсинг як правова категорія [Електронний ресурс] / Н. Муращенко. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/nmurashchenko/article/18053.aspx>. – Назва з екрана.
47. Нагаева А. А. Особенности договорных отношений в условиях электронного взаимодействия их участников [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Анна Александровна Нагаева. — М., 2006. — 208 с.

- 48.Новомлинский Л. «Электронная пара»: бизнес и коммерция / / Л. Новомлинский [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.bizon.ru/viewarticle.phtml?id=222>
- 49.Подцерковный О.П., Черкес В.Н. Возникновение, изменение и прекращение хозяйственных обязательств // Хозяйственное право Украины: Учебник / Под. ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. — Х.: Одиссей, 2005. — С. 224.
- 50.Постанова Пленуму Верховного Суду від 28 квітня 1978 р. "Про судову практику в справах про визнання угод недійсними" // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2004. — № 11. — С. 60-67.
- 51.Правила ИНКОТЕРМС. — 1990-2000. — К.: Юстиниан, 2002. — 608 с.
- 52.Принципы европейского контрактного права // Справочно-правовая система «КонсультантПлюс».
- 53.Савиньи Ф.К. Обязательственное право [Текст] : предисл. В.Ф. Попондопуло; пер. с нем. В. Фукса и Н. Мандро / Ф.К. Савиньи. — СПб: Юридический центр Пресс, 2004. — 576 с.
- 54.Святошнюк А.Л. Про структуру договірних зв'язків в аутсорсингових правовідносинах // Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (23-25 листоп. 2016 р., м. Одеса) / відп. ред. О.О. Нігреєва ; ред. кол. : П.П. Білик, Н.Л. Кусик, А.В. Левенець [та ін.]. — Одеса : Астропринт, 2016. — С. 108-110.
- 55.Синайский В.И. Русское гражданское право. — М.: Статут, 2002. — С. 310.
- 56.Сібільов М. Договірне зобов'язання та його виконання [Текст] / М. Сібільов // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2 (33)-№ 3 (34). — С. 414-424.

57. Советское гражданское право / Под ред. О.А. Красавчикова. – М.: Высшая школа, Т.1., 1968. – С. 408-409.
58. Соловьева С.В. Основные институты обязательственного права США // Основные институты гражданского права зарубежных стран. – М.: Норма, 1999. – С. 321.
59. Теория права и государства: Учеб. для вузов / Под ред. Г.Н. Манова. – М., 1996. – С. 241.
60. Тенденции и перспективы развития электронной коммерции в современном мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nor.ru/dkginrs?fdga/lnv/845>
61. Терьохін С.Є. Укладання комерційних контрактів за законодавством України // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. – № 6. – С. 260-266.
62. Французский гражданский кодекс / Науч. редак. и предисл. канд. юрид. наук Д.Г. Лаврова, перевод с франц. А.А. Жуковой, Г.А. Пашковской. – СПб: Юридический центр Пресс, 2004. – С. 656.
63. Халфина Р.О. Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве [Текст] / Р.О. Халфина. – М.: Изд.-во АН СССР, 1954. – 238 с.
64. Царев В.В., Кантарович А.А. Инфраструктура системы электронной коммерции // http://www.rsoft.ru/koiD8/most/reviews/ob11_01.htm
65. Цивільне право України / За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. – С. 626.
66. Цивільне право України / За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2005. Кн. 1. – С. 627.
67. Цивільне право України / За ред. Р.Б. Шишки. – Харків: Еспада, 2005. – Т. 5. Кн. 1. – С.10-16.
68. Чуркін О.В. Правове регулювання договорів купівлі-продажу, які укладаються на фондовій біржі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2004. – С.13-14.

69. Чучковская А. Форма господарських договорів, що вчиняються через мережі електрозв'язку, зокрема через Інтернет // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 8-11.
70. Чучковська А.В. Правове регулювання електронної комерції в Україні: Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
71. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). – М.: Спарк, 1995. – С. 265-269.
72. Электронный бізнес: понятие, виды, структура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tac.ru/lghjisp&tgdzwsbc7693312>
73. Электронная торговля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biz.ru/viewarticle.khtmlfid=3478217>
74. Эннекцерус Л., Кипп Т., Вольф М. Курс Германского гражданского права. Т.1. Полутом 1. Введение и общая часть. Пер. с 13-го нем. изд. К.А. Граве, Г.Н. Полянской, В.А. Альтшуллера / Под ред., с предисл. и введ. зам. Д.М. Генкина и И.Б. Новицкого. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1949. – С.175.
75. Principles of International Commercial Contracts. UNIDROIT. [Text]: //UNIDROIT. International Institute for the Unification of Private Law. – Roma, 1994. – [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>
76. Restatement (Second) of the Law of Contracts [Text] / American Law Institute. – Wash. D. C. ,1982. – 345 p.
77. UNCITRAL Draft Model Law on Electronic Commerce // <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/mlDecomm.htm>